

Den nya frihetstiden förlämnar skolan en doft av Kafka, skriver Margareta Norlin.

I ansvars-labyrinten

En sak har kommit lite i skymundan bland alla kopor och bruna tummar i skoldisken. Det gäller godtyck som bröder ut sig i hövudet på avregleringen av den svenska grund- och gymnasieskolan. Kafka hade haft en del poänger att lämna. Komma om man gäller gulghumror och inte rikligt illa ut själv.

Vem har ansvaret i skolan om undervisningen inte fungerar? Eller kanske snarare: Vem har inte ansvaret?

Det var en gång en gymnasieskola i Småland, inte vad som vanligtvis betecknas som det mörkaste, men något nog. Där hade kommunen delegerat ansvaret för skolan till den kvinnliga rektorn, som även på den politiska arenan jätog en framträdande position i kommunen. Hon var kort sagt en lokal pamp (s).

Na föll det sig inte bättre än att rektorn anställde sin egen dotter, som desavvrre inte var behörig. Lokala facket vågade inte knäsa, utan godkände anställningen. (Se ovan under pamp.) Efter en tid uppstod problem. Eleverna och deras föräldrar hävdade att undervisningen inte fungerade och att rektorns dotter hade personliga problem. Rektorn gjorde ingenting - av förklarliga skäl - och tiden gick.

Så tog föräldrar och elever kontakt med huvudläraren och bad henne agera. Det var en kvinna med mod i barn som talade med rektor. Det skulle hon inte ha gjort. Rektor anklagade

honne för mobbing och förflyttade henne. Hon fristogs huvudlärarnskapet och beordrades undervisa i språk istället. Huvudläraren vände sig då till Lärarförbundet i Småland, vars ombudsman Bo Hjort slog sig att driva fallet till Arbetsdomstolen.

I väntan på fackligt avgörande försökte Hjort också driva ärendet till Länsrätten. Kvar som lärare i ämnet var ju nu endast den icke behöriga dottern, och skollagen

stadgar att undervisning måste bedrivas av "huvudsakligen behöriga lärare". Och om det är i strid med skollagen är det också i strid med kommunlagen. Hjort krävde att ärendet skulle prövas.

Och plöjtligt uppbarade sig en nöd som inte gick att knäcka: Länsrätten vägrade pröva ärendet, eftersom det "icke längre kunde anses vara ett kommunalt ärende". Kommunen hade ju delegerat beslutsrätten till rektorn. Men när Lärarförbundet anmälde briterna till Skolverket, svarade dess handläggare att de tyvärr inte kunde ingripa i ett "kommunalt ärende". Skolminister Ylva Johansson kunde förstås inte hjälpa till i "kommunala ärenden", när föräldrarna skrev till henne. Inte heller ville kommunens centrala tjänstemän ta på sig ansvaret. De skylde på politikerna och vägrade träffa föräldrarna. Politikerna menade i sin tur att det var tjänstemännens ansvar. Majoriteten av dessa föräldrar kan slutligen inte ens utkräva politiskt ansvar i kommande val, eftersom de bor i fränskommuner och inte har rösträtt på centralorten. Det är en lysande affärsidé.

Den kommunala organisationen görs så invecklad, att inte ens juristerna kan hitta rätt i labyrinten. Lagarna sätts ur spel, och ansvarsutkrävning blir i realiteten omöjligt. Vill skolchefer anställa obehöriga släktingar finns inte längre några hinder för detta. Fungerar inte undervisningen finns ingen instans som kan ingripa. Jag erinrar mig en gråt av den danske poeten Piet Hein:

Ansvar er
så svært at ha
Derfor er det
skuffet os.

Eleverna gick sina tre år i gymnasiet utan vetlig undervisning i en del ämnen. Det är sådant som kallas lära för livet.

5 februari 1998
MARGARETA NORLIN

Det enda svenska skatteparadiset

Enväldet är förtalat. Vem utom Gustav III kunde lämna efter sig ett skattefritt Sandhamn, frågar sig Axel Odelberg.

Att landa på svenskon St Barthélemy i Västindien är ett trafikflygarnas månarhetsprov. Flygplatsen ligger precis bakom en brant bergskam. Landningsstället nästan touchar kammaren under inflygningen. Därefter styri piloten planet så gott som lodrätt ned mot asfalten, en kontrollerad storming. Det gäller att pricka banändan, reversera motorerna och klämma i med allt vad planet har av bromskraft. Banan är kort, sluttar utför och slutar i havet. Endast specialutbildade piloter får flyga på St Barth.

Deina i begynnelsen franska koloni blev svensk genom en smutt absurd bytesaffär. Som betalning för St Barth lovade Sverige Frankrike dels frihandelsrättigheter i Göteborg, dels att göra den unge svenske adelsmannen Erik Staël von Holstein till svensk ambassadör på livstid i Paris för att han skulle bli en värdig gemål åt den stenrike franske finansministern Jacques Neckers dotter Germaine. Avtalet om St Barth skrevs under av Ludvig XVI och Gustav III i Versailles den 7 mars 1785. Knappt 100 år senare blev ön åter fransk.

Tanken på en svensk koloni

Tanken på att återupprätta en svensk koloni i den nya världen hade hemostat den svenska nationen alltsedan förlusten av Nya Sverige vid Delawarefloden 1655. Gång på gång riktades blickarna mot den karibiska ön Tobago, ett slags ingenmansland och ett tvistämne mellan Frankrike och Storbritannien.

En saktelikt gick in Sveriges koloniala strövan kröntes med framgång. Dock blev det inte Tobago utan den lilla karga klippan St Barthélemy, som saknade andra dricksvattenkällor än det regn som kunde samlas ihop och lagras i reservoarer. Idag kompletteras regnvatten med avsaltat havsvatten. Folk på St Barth spölar inte sina toaletter i oceanen.

När svenskarna upptäckte vad för ö de hade bytt till sig uppstod besvikelse, men St Barth blev till en god affär för kronan genom att Gustaf III gjorde ön till frihamn. Fartyg från alla länder hade tillträde, inga tullar utkrävdes och ön låg bra till på slavskippens rutter. Under några årtionden i början av 1800-talet blomstrade den.

Huvudstaden Gustavia växte snabbt och föckade till sig alla sorters affärsmän. Som mest uppgick befolkningen till nära 4 000, sva- värt mer än idag. Hundratala nya hus och byggnader växte upp. Relativt få av dessa finns kvar. Orkaner, jordbävningar och en stor eldsvåda 1852 har förstört huvudstaden av bebyggelsen från 1700-talet. Alltjänt finns exempel på vad som

Kung Gustavs affär. För överlåtelsen av St Barthélemy till Sverige 1785 erhöi Frankrike bland annat en ständsmässig svärson åt landets finansminister. Foto: AXEL ODELBERG

skulle kunna kallas svensk kolonialarkitektur, byggnader som ståt emot halvtannat sekels naturkatastrofer och nödbrytning.

Det här ett bastant stenhus från tidigt 1800-tal, ursprungligen uppfört som fångelse, som en tid tjänade som skola och idag rymmer *la sous-préfecture*, den lokala franska länsförvaltningen. Dit hör också den svenska kolonialguvernerens residens, idag märrens. Ett annat byggnadsmerke som står kvar är öns protestantiska kyrka, färdig 1855. Tidigare fanns Sophia Magdalena kyrka från slutet av 1700-talet, men den strök med i en orkan. Blott klosterkapeln återstår, den lyser över hela Gustavia med sin nymålade träöverdel i grönt och vitt och sitt röda plättak, en symbol för svenskväldet.

Dekorerad Dinzey

Initiativtagare och finansör till den nuvarande kyrkan var Richard Dinzey, en av svensktidens mest prominente invånare på St Barth och ursprungligen brittisk medborgare från ön Saba. Han bosatte sig i Gustavia och gifte sig med en svensk. Dinzey drev en framgångsrik och lönsam grossist- och dekorations- och sedermera med Vasorden av kung Oscar I. Inne i kyrkan har han förlämnat en stor minnesplakett. Han dog 1860, 65 år gammal, och ligger begravd på en kyrkogård intill flygplatsen.

Under sin livstid bodde han i ett stort hus på Rue Jeanne d'Arc, då Västra Strandgatan. Huset byggdes 1822 och har klarat 175 år av terrattacker, orkaner samt den stora branden. I ett friskt verk om arkitekturen på St Barth ägnas stort utrymme åt Dinzeys hus som beskrivs som ett framstående exempel på svenskt arkitektoniskt inflytande. Vår detta inflytande består i inte skönhet för ett svenskt öga. Det skulle möjligen vara tak- och fönstrellagningen av träplåt.

I dagens Gustavia är huset känt som *Le Brigantin*, ty så hette den krog som drevs i huset under 1970- och 80-talen. Nu är det åter privatbostad och bebos av den svenska bokförläggaren och utgivare Tomas Fischer.

Med tiden upphörde slavtrafiken från Afrika till Amerika och den förr så lönsamma kolonin började kosta kronan pengar. Oscar II såg sig om efter någon som var villig att ta över besittningen. Budet gick både till USA och till Italien som avböjde. Istället blev det Frankrike som förbarmade sig och tog tillbaka sin gamla koloni år 1878. Idag är St Barth en del av det franska departementet Guadeloupe, som är ett DOM, ett "departement bortom haven", som den franska eufemismen för koloni lyder.

Uppå alla länder hade tillträde, inga tullar utkrävdes och ön låg bra till på slavskippens rutter. Under några årtionden i början av 1800-talet blomstrade den.

Av kvarlevor från den svenska tiden finns också en del familjenamn. Gustavias stadsplan samt försvandade nog statuer från för öns invånare. Den infördes av Gustaf III eftersom folk på St Barth mestadels utvandrede normandiska bönder - var så fattiga och jordlös var så megar att de inte kunde bli skatt till den svenska kronan. Så hälsynsfullt var det kungliga svenska enväldet, vilket är mer än man kan säga om den moderna svenska demokratin.

När St Barth överlämnades till Frankrike skrevs det in i avtalet att ön skulle förbli en skattefri zon för all framtid. Därför är ön numera en tillflyktsort för folk med gott om pengar. Gustavia svämmar över av guldmedalbutiker. Vid stora helger som jul och nyår fylls hamnen av turistkar, tillsammans värda många miljoner. Det är Sandhamn eller Marstrand i tubik- och discomusk och motorbåtar fyller den tropiska naturen till långt från på småttarna.